

اعتبارسنجی داده‌های فرقه‌نگاران اهل سنت پیرامون دیدگاه متکلمان نخستین امامیه در مسئله استطاعت

سیده عطیه فیض اصفهانی^(۱)

محمد غفوری نژاد^(۲)

چکیده

در پژوهش حاضر سعی شده تا دیدگاه چهار متکلم برجسته امامی در عصر امام صادق (ع) که زمان شکوفایی و رونق بحثهای کلامی بشمار میرود، پیرامون مسئله استطاعت از میان آثار رجالی، فهرستی، فرقه‌نگاری و روایی استخراج شود. در این راستا روشن می‌گردد که افرادی چون زرارة بن اعین، هشام بن سالم و مؤمن الطاق در بحث استطاعت قائل به استطاعت پیش از فعلند و بعضاً آن را منحصر در سلامتی میدانند، اما هشام بن حکم استطاعت را منوط به پنج امر میدانند که بخشی از آن پیش از فعل و بخشی حین الفعل محقق می‌گردد.

کلیدواژگان: استطاعت، زرارة بن اعین، هشام بن سالم، مؤمن الطاق، هشام بن حکم.

مقدمه

علم کلام که عهده‌دار فهم و تبیین اصول اعتقادی و دفاع از آنست، در میان مسلمانان اعم از اهل سنت و شیعه، از آغازین روزهای پیدایش تا کنون مراحل و دوره‌های متفاوتی را پشت سر گذاشته است. این ادوار

از جهات متفاوتی قابل تقسیمبندی است که یکی از آنها تقسیم بر اساس محوریت جغرافیای حضور اندیشمندان شیعه در عالم اسلام است. بر این اساس، علم کلام از ابتدای حضور ائمه (علیهم السلام)، قابل تقسیم به مدرسه کلامی مدینه، مدرسه کلامی کوفه، مدرسه کلامی قم، مدرسه کلامی بغداد و ... است. واژه «مدرسه» در بیان مراحل متفاوت علم کلام در حقیقت ناظر به یک حوزه فرهنگی و جغرافیایی است نه یک مکتب فکری معین با عقاید و مبانی خاص و مشترک. از اینرو طبق این تقسیمبندی، ممکن است در یک مدرسه کلامی، جریانهای فکری و اعتقادی متفاوت یا حتی مخالفی وجود داشته باشد (سبحانی، ۱۳۹۱: ۹-۸).

اولین گامها در شکلگیری مباحث اعتقادی و کلامی با ظهور اسلام برداشته شد و اولین مدرسه کلامی امامیه متعلق به مدینه و عصر امامان نخستین است. البته در مدرسه کلامی مدینه، بدلیل شرایط خاص سیاسی و اجتماعی و سطح فهم و دانش مخاطبان، زمینه برای بحثهای عمیق کلامی فراهم نبود و اغلب اندیشه‌ورزیها اگرچه ظاهر کلامی داشت اما در سایه

تاریخ دریافت: ۹۸/۴/۱ تاریخ تأیید: ۹۸/۸/۱۲

(۱). دانشجوی دکتری شیعه‌شناسی دانشگاه ادیان و مذاهب؛ feiz1030@yahoo.com

(۲). استادیار گروه شیعه‌شناسی دانشگاه ادیان و مذاهب (نویسنده مسئول)؛ ghafoori_n@urd.ac.ir